

Mărturii externe și interne despre latinitatea limbii române din secolele al XV-lea și al XVI-lea

Limba poate fi asemuită unui organism viu, care se naște, crește, se dezvoltă și moare odată cu poporul care a creat-o și căruia i-a servit drept mijloc de comunicare. De aceea, istoria limbii nu poate fi tratată distinct de istoria poporului respectiv, iar tentativa unor astfel de abordări separate poate conduce la aberații. Prin urmare, era firesc ca cel mai numeros popor din sud-estul Europei, singurul moștenitor de astăzi al romanității orientale – poporul român – să dea naștere unei limbi neolatine, asemănătoare prototipului latin și limbilor născute din acesta. Călătorii străini și localnicii (istorici, literați, militari, negustori, clerici etc.) au remarcat în chip constant această asemănare, încă din Evul Mediu, iar umaniștii au încercat să dea chiar explicații istorice adiacente, referitoare la evoluția românilor, la descinderea lor din romani.

Câteva mărturii din secolele al XV-lea și al XVI-lea sunt lămuritoare în acest sens. Astfel, Enea Silvio Piccolomini (1405-1464), devenit papă sub numele de Pius al II-lea (1458-1464), în dese referințe despre români din scrierile sale, spune la un moment dat: „Acest popor «al românilor» are până acum un grai roman, deși schimbat în mare parte și abia putând fi înțeles de un om din Italia”.¹ Nicolaus Olahus sau Nicolae Românul (1493-1568), unul dintre marii umaniști ai Europei Centrale, român, după cum spune și numele său, descendent din familia domnească a Țării Românești, născut în Transilvania și devenit catolic, s-a referit și el în câteva rânduri la poporul său. Secretar al regilor Ludovic al II-lea și Ferdinand I de Habsburg, al reginei Maria (văduva lui Ludovic al II-lea), arhiepiscop primat și regent al Ungariei habsburgice, Nicolae Românul a ajuns la cele mai înalte demnități la care putea să spere o persoană din afara dinastiilor consacrate. Vorbind despre moldoveni, spune că „se folosesc de aceeași limbă, aceleași obiceiuri și aceeași religie ca cei din Țara Românească”, adăugând: „Limba lor și a celorlalți români a fost odinioară cea romană, ca unii care sunt coloni ai romanilor; în vremea noastră se deosebește mult de ea, dar multe cuvinte de-ale lor pot fi înțelese de latini”.² În alt loc, Olahus spune: Români, după cum este tradiția, sunt niște colonii ale romanilor. Mărturia acestui lucru este faptul că au multe elemente comune cu vorbirea romană”.³ Michael Bocignoli din Ragusa (azi Dubrovnic, în Croația), născut în secolul al XV-lea și mort după 1534, scrie despre români că „se folosesc de o limbă italiană, dar ceva mai restrânsă”⁴ și că „sunt creștini, dar schismatici”.

Georg Reicherstorffer (înainte de 1500 – după 1550), sas aflat în slujba lui Ferdinand I și Ioan Zapolya, după ce arată că românii locuiesc și sunt răspândiți în toată Transilvania, fără vreun sediu precis (*Valachi etiam hanc terram, sed sparsim, sine certa sede, incolunt*), arată că „seminția originară a acestei națiuni a plecat din Italia”, fapt arătat clar de limba lor.⁵ Tranquillo Andronico (Andreis), dalmat din Trau (azi Troghir, în Croația), născut la finele secolului al XV-lea și mort la 1571, arată că după cucerirea Daciei, romanii și provincialii „s-au contopit ca într-un singur trup și acum își zic romani, dar nu au nimic roman în afară de limbă și chiar și aceasta este foarte stricată și este amestecată cu multe graiuri barbare”.⁶ Acest autor aduce nu numai mărturia latinității limbii române, ci și a existenței numelui de român (rumân) – derivat de la numele strămoșilor romani – pe care și-l dădeau românii înșiși (spre deosebire de străini care îi numeau vlahi, valahi, olachi etc.). Felix Petančić (Brutus), raguzan și el (născut înainte de 1445 și mort după 1517), după ce vorbește despre „provincia numită Dacia de către antici, colonie a romanilor”, adaugă faptul că „băștinașii ei și în vremea noastră se folosesc pretutindeni de limba latină”.⁷ Sebastian Münster (1489-1552), umanist ebraizant și cosmograf german, arată, la rândul său: „Romanii, după ce i-au învins pe geți și i-au distrus, au trimis acolo o colonie [...], Valahia. În sprijinul acestei opinii, se invocă limba romană care se mai păstrează până și acum la acest popor, dar totuși atât de coruptă în întregime, încât abia este înțeleasă de un roman”.⁸ Mai departe, vorbind despre Transilvania și Țara Românească, același umanist german revine (preluând din amintitul Petančić): „Aceasta este provincia Dacia, despre care am amintit mai sus, numită de către antici Colonia romanilor, din care cauză și în timpul nostru localnicii utilizează peste tot limba latină”.⁹

Din toată seria acestor autori, majoritatea reprezentanți ai Renașterii, cel mai frumos elogiu adus românilor ca urmași ai romanilor și limbii lor de origine latină, îl face umanistul italian Antonio Bonfini (1434-1503), devenit în 1486 secretar la curtea regelui Matia Corvin (1458-1490): „Căci românii se trag din romani, ceea ce mărturisește până în timpurile de-acum limba lor, care, deși se afla în mijlocul unor neamuri barbare felurite, nu a putut fi răpusă [...]. Deși invaziile barbare de tot felul s-au revărsat asupra provinciei Dacia și asupra poporului roman și asupra regiunii geților ca și asupra Panoniei, totuși s-a văzut că nu au putut fi răpuse coloniile și legiunile romane care se dezvoltaseră de curând. Încerate sub valul de barbari, ele totuși mai emană limba romană și, ca să nu o părăsească nicidecum, se împotrivesc cu atâta stăruință, încât îi vezi că luptă nu atât pentru păstrarea intactă a vieții cât a limbii. Căci cine nu s-ar minuna – dacă ar sta să socotească deseale puhoai ale sarmaților și goților și, de asemenea, ale hunilor, vandalilor și gepizilor

și incursiunile germanilor și longobarzilor – că s-au mai păstrat încă până acum la daci și geți rămășițele limbii romane?¹⁰ Ce vorbe de laudă mai măgulitoare ar putea fi adresate de către un străin unui popor întreg decât acestea, anume că poporul respectiv a viețuit și a supraviețuit în lume, de-a lungul secolelor, deoarece a știut să lupte pentru conservarea limbii mai mult decât pentru apărarea vieții? Cu alte cuvinte, românii au prețuit mai mult limba lor latină decât viața și s-au identificat între alte popoare prin grai, prin forma de comunicare, păstrată ca un tezaur.

În continuarea celor spuse de numeroșii autori medievali și umaniști – dintre care unii au fost citați mai sus – vine mărturia tulburătoare a unui izvor de la finele secolului al XVI-lea. Față de toate textele invocate mai sus și care fac parte din categoria izvoarelor narative, acesta este diferit, fiind vorba despre o sursă documentară, fără finalitate istorică. Cu alte cuvinte, textul despre care va fi vorba a fost elaborat ca să servească în epocă, atestând un drept al cuiva și nu ca să fie transmis posterității spre cunoașterea trecutului. De aceea, valoarea sa este mult mai mare. Pregătind pentru tipar un volum miscelaneu din opera postumă a lui Ioan Mihaly de Apșa¹¹ (fost membru al Academiei Române), am dat peste un document, aparent banal, emis la Sighet în 14 noiembrie 1592¹². Din păcate, nu este vorba despre un original – probabil pierdut astăzi – ci despre o copie făcută la 5 martie 1765¹³, de către conventul din Lelez (azi în Slovacia). Atunci, în 1765, un nobil și preot român din Borșa, numit Ioan Mihai (Mihaly), în numele său și al rudelor sale de sânge și de moșie, cerea respectivului loc de adevărită transcrierea și confirmarea a opt documente latine de-odinioară, emise între anii 1456 și 1694, dovedind drepturile lor patrimoniale străvechi. Între aceste opt înscrisuri cu valoare juridică, se afla și pomenitul document din 1592. Acesta a ajuns, din păcate, alterat până la noi, din cel puțin două motive: mai întâi, din câte se pare, notarul de la 1765 nu a înțeles decât parțial textul menit a fi transumptat și confirmat, făcând o serie de erori; în al doilea rând, copistul din preajma anului 1900, care a transcris întreg textul de la 1765, cu toate cele opt documente în transumpt, nu a putut descifra în chip mulțumitor manuscrisul din secolul al XVIII-lea, lăsând o serie de spații goale.

Dar chiar și așa, în formă de mai multe ori mediată, textul provenit din 1592 conține date extraordinare. Emitenții documentului sunt autoritățile comitatului Maramureș, adică vicecomitele Gheorghe Pogany de Cseb împreună cu cei patru juzi ai nobililor, anume Matei Coteț de Șieu, Petru Rad de Somoș, Matei Maroš de Virișmort și Toma Stoica de Ciumulești. Înaintea acestora, întruniți la Sighet, în locul consacrat și în ziua obișnuită (marțea, în 22 februarie 1592) a scaunului de judecată comitatens, s-a înfățișat în persoană nobilul Damian Mihai de Borșa, care și-a expus pricina prin mijlocirea nobilului Dumitru Maroš¹⁴ de Cuhea, odinioară

jude al nobililor. În acest fel, Damian Mihai a povestit membrilor scaunului de judecată cum, în anii trecuți, luase pentru sine un anumit “loc de curătură”, potrivit pentru rodire, aflat în hotarul moșiei Borșa, “aproape de poalele muntelui și ale dealurilor numite...”, loc pe care, “despărțindu-l dintr-o pădure foarte deasă, l-a ocupat înaintea altora, l-a curățat, l-a lătit” (*extirpasset et dilatasset*). Altfel spus, nobilul în cauză, “prin propriile sale munci și cheltuieli” (*propriis laboribus et expensis*), despădurind pomenitul pământ, “l-a făcut al său propriu și pentru totdeauna” (*proprium sibi et perpetuum redidisset*); numai că, în tot acest laborios și complicat efort, lui Damian Mihai i-au venit în ajutor “toți frații săi din același neam și devălmași, care au fost de acord să i se pună ca soți și părtași” (*fratres suos generationales et condivisionales universos penes se in adiutorium commovisset, qui se socios et participes prebere remissent*). Ca urmare, după cum cerea dreptatea, nobilul Damian Mihai dorea ca acești frați și urmașii lor să fie puși în chip legiuit drept părtași, atunci și în viitor, la stăpânirea acelei curături, ceea ce scaunul de judecată al comitatului Maramureș a și făcut. Înainte de finalul actului, după obicei, sunt descrise hotarele pământului aflat în discuție: “... locului, se numea în graiul getic Gruiu Vinului, de unde se întinde către Gruiu Broscului, de unde spre Gruiu Piatra Roșie, apoi spre Pasul Prislop și Piuța, apoi spre Gruiu Muncelui, apoi prin fața Izvorului Ursului și, în sus, prin cursul apei numite Repede, unde se sfârșește” (*...loci, getico sermone, vocaretur Grunvinulaj, inde tendit ad Grun Brosculuj, inde ad Grun Piatra Rosie, inde ad Prislopas et Piutsae, inde ad Grun Moncsuluj, inde prae Izvorul Vursuli et infra per meatum aquae Repide vocatae ibique terminaret*). Examinarea acestor toponime și oronime conduce la câteva concluzii interesante. Cum se vede, mai toate culmile de dealuri și munți se cheamă gruiie sau gruiuri, termen moștenit în românește din latinescul *grunium* (neutru, singular, de declinarea a II-a). Aceste gruiie (gruiuri) se cheamă “al Vinului”, “al Broscului” (poate “al Broscoiului”), “Piatra Roșie” și “al Muncelui” (poate “al Muncelului”). Toți acești termeni enumerați până acum, făcând parte din denumirile gruielor respective, sunt de origine latină. “Prislop” (plural prisloape) este, se pare, slav și înseamnă în românește loc îngust între munți, trecătoare sau pas. Tot slav este și cuvântul “izvor”, însă “urs” este latin, ca și adverbul substantivizat “repedea”. Dacă “piuță” este cumva un diminutiv de la piuă, atunci și acest toponim este tot latin, dar dacă este o formă coruptă de la “Bistrița” (provenită din neînțelegerea notarului), atunci cuvântul este tot slav¹⁴. De altminteri, aceste râuri numite “Bistrița” poartă ori au purtat în multe cazuri, pe cursurile lor superioare, numele românesc de “Repedea”, semn că slavii nu au făcut decât să traducă denumirea romanică și apoi românească.

Cu alte cuvinte, mai toate denumirile din hotărnicirea de mai sus sunt românești și de origine latină. Din zece toponime și oronime (am numărat termenul “grui” o singură dată), opt provin din latinește, ceea ce dă o proporție de 80%. Aceasta înseamnă că graiul getic era de fapt latin și că așa-zișii urmași ai dacilor liberi (cum se scrie azi, în grabă, de către esești) erau printre cei mai vajnici latinofoni! Lăsând paradoxurile la o parte, constatăm că notarul (scribul, diacul), care nu știa românește, a numit totuși limba română *sermo geticus*, expresie tradusă de noi prin “graiul getic”. Lucrul este de mirare și nu prea, fiindcă ne aflăm încă în această parte de Europă în epoca Renașterii, care, prin umanism, introdusese maniera de a arhaiza denumirile în conformitate cu exigențele clasicismului greco-latin. Desigur, firesc ar fi fost ca notarul să scrie *sermo valachicus* sau, după moda umanistă, *sermo dacicus*, fiindcă provincia formată de romani s-a chemat Dacia și nu Getia. Însă autorii umaniști cunoșteau unele texte antice din care reieșea identitatea, de la un moment dat, a dacilor cu geții, considerând probabil Dacia și Getia drept sinonime. Dar chiar și așa, cu aceste explicații posibile, după știința noastră, suntem în fața celei mai vechi denumiri de acest fel a limbii române, consemnată într-o sursă internă, din mijlocul societății românești. Cu alte cuvinte, un notar din Sighet – centrul istoric al comitatului Maramureș, rămas covârșitor românesc în Evul Mediu – îi aude pe români vorbind, le consemnează, atât cât se pricepe și cum poate, numele de locuri și de ape și spune (pe la 1592) că toate acestea erau în “limba getică” sau în “graiul getic”. Faptul este copleșitor din mai multe perspective, inclusiv pentru ceea ce avea să însemne moștenirea daco-romană în conștiința publică românească modernă.

Totuși nu putem să nu observăm că, în secolul al XVI-lea, într-un document emis de câțiva nobili români maramureșeni (numai vicecomitele era alogen), despre realități românești, aceștia își numesc propria limbă “getică”. Chiar dacă acest nume ar fi fost introdus în text din inițiativa diacului, ne îndoiim că el era inovația acestuia. Cel mai probabil ar fi să presupunem că noțiunea de “grai getic”, atribuită limbii române, circula în societatea elitară locală. E greu de crezut că un modest notar, care știa să scrie într-o latinească aproximativă (textul este plin de erori gramaticale), va fi “inventat” singur, pe baza unor studii umaniste, acest nume pentru limba vorbită de români. Dacă documentul ar fi fost emis la mănăstirea Sfintei Cruci din Lelez, ori la vreo curte regească (imperială), s-ar fi putut presupune intervenția vreunui umanist ecleziastic ori laic, bine instruit în istoria veche. Dar actul nostru provine din Sighet și, în aceste împrejurări, trebuie să admitem că la finele secolului al XVI-lea exista deja un rudiment de conștiință publică locală elitară despre originile românilor (chiar

dacă limba lor nu putea fi getică decât în sens geografic, fiindcă se vorbea pe locul vechii țări numite și Getia. Mai mulți nobili români (dintre care șase sunt dați cu numele), provenind de la nord și de la sud de Tisa, sunt implicați în emiterea acestui document care folosește denumirea de “graiul getic” și este greu de crezut că ei nu știau nimic despre acest nume.

La fel de interesante sunt și alte chestiuni de conținut referitoare la acest document. Se vede cum, în pragul epocii moderne, în jurul anilor 1600, ca și în plin Ev Mediu, se practicau lăzuirile, curăturile, extinderile de terenuri arabile în “desimea pădurilor”, semn al creșterii demografice și al existenței din belșug a terenurilor propice agriculturii. Documentul citat vorbește despre un pământ “potrivit pentru rodire”, “despărțit dintr-o pădure foarte deasă” și intrat astfel în stăpânirea celui care avusese o asemenea inițiativă. Dreptul acestui inițiator și întemeietor provine din întâietatea sa (ocupase pământul respectiv “înaintea altora”) și din munca creatoare de valori depusă (“propriile munci și cheltuieli”). De regulă, în Evul Mediu, cnezii aveau asemenea rol de “întemeietori”, deși calitatea de cnez nu deriva din aceasta, ci din alte caracteristici¹⁵. Oricum, pregătirea unui pământ virgin pentru cultivare și, eventual, întemeierea de sate pe asemenea pământuri asigura cnezilor calitatea de stăpâni asupra acestor bunuri funciare. Faptul era de natură de stimulare o asemenea activitate, din care fiscul avea numai de câștigat, pe de o parte, dar și să-i îndemne pe mulți să se pretindă întemeietori chiar și atunci când nu erau, pe de altă parte.

În Maramureș, ecourile documentare ale unor astfel de întemeieri – spre deosebire de Țara Hațegului – sunt aproape inexistente. Nici în cazul nostru nu este vorba despre o întemeiere de sat, ci numai despre o extindere a pământului arabil în “desimea pădurilor”. Recunoașterea dreptului de stăpânire pare să fi decurs, în cazul de față, lin, deși lucrurile nu stăteau întotdeauna așa. Pe de altă parte, aici este vorba despre o recunoaștere la nivel local și nu despre o confirmare regească, cum se proceda în Evul Mediu. Ceea ce este însă de subliniat este cutuma medievală perpetuată peste secole, într-o societate arhaică, în cadrul căreia multe schimbări au fost de formă și nu de fond. În acest sens, trebuie să subliniem că Maramureșul a fost singura Țară Românească organizată ca voievodat, cucerită de Regatul Ungariei și transformată integral în comitat. În cadrul acestui comitat, aproape toată nobilimea a fost în Evul Mediu de origine cnezială românească, nobilii alogeni pătrunzând în număr mic, târziu și doar în zonele marginale. Cnezii români – vechi stăpâni de sate, adică de pământ și de oameni – s-au adaptat relativ ușor regulilor feudale (cvasi-feudale) apusene, fiindcă fondul rânduielilor lor era de aceeași esență. Stăpânirea în devălmășie

între cnezi (prin cote-părți nealese pe teren) nu era un impediment în această adaptare, deoarece, până în secolul al XIV-lea cel puțin, și nobilii unguri, membri ai clanurilor “descălecătoare”, își stăpâneau pământurile în același mod. Abia regele franco-napolitan Ludovic I, în a doua parte a secolului al XIV-lea, încearcă să frângă această rânduială, impunând posesiunea funciară individuală și moștenirea bazată pe primogenitură masculină, fără să reușească pe deplin.

Suntem, prin urmare, în fața unui document special, referitor la o Țară Românească specială, adevărat rezervor politic românesc, fiindcă a dat impuls fondării Țării Moldovei. Este vorba despre un document elaborat în limba latină, emis de către nobilii români ai Maramureșului întruniți în scaun de judecată, cu împiricinați tot nobili români, stăpânitori ai unei moșii românești, cu nume de locuri de hotar de origine latină. Iar mai presus de toate, este un document în care limba română este chemată “graiul getic”, semn al îngemănării daco-romane sau geto-romane din conștiința publică. De regulă, se știa că în epoca Renașterii românii erau prezentați de umaniști drept urmași ai romanilor, dacii fiind aproape complet ignorați. Și se spunea – se mai crede încă acest lucru! – că învățații români au aflat de la erudiții străini că poporul lor era de origine romană. Abia în secolul al XX-lea, Șerban Papacostea (urmat de unii elevi ai săi) a arătat ce realitate puternică era conștiința romanității la români în Evul Mediu.¹⁷ La fel, Bogdan Petriceicu Hașdeu a revenit în secolul al XIX-lea, învingând clișeul – pornit de cronicari, perpetuat de Dimitrie Cantemir, fortificat de către Școala Ardeleană și de cea latinistă – arătând cu argumente solide că dacii sau geții nu “pieriseră”. Iată că astăzi se mai poate adăuga un argument în acest sens: în secolul al XVI-lea limba română – de evidentă origine latină – era numită în interiorul societății românești “limba getică”. Cu alte cuvinte, cel puțin din secolul al XVI-lea încoace, cele două componente etnico-lingvistice originare, care au conferit ființa istorică a românilor – elementul roman și cel daco-getic – erau prezente în anumite cercuri elitare, urmând să joace apoi în imaginarul colectiv modern un rol determinant. Astfel, dincolo de legendele eroilor eponimi care au concurat la formarea mitologiei naționale, se conturează și la români, odată cu zorile epocii moderne, conștiința originii daco-romane. În cadrul acesteia, limba română dobândește un rol identitar esențial, deopotrivă în mediul intern și în cel extern. În numeroase texte, originea (daco-) romană a românilor se justifică prin limba lor neolatină, iar prezența și dăinuirea acesteia prin sorgintea romană. Conștiința romanității poporului și a latinității limbii, cu toate exagerările și instrumentalizările prin care a trecut, aduce în prim plan un punct de vedere concordant cu realitatea istorică, augmentat și confirmat mereu

de cercetările ulterioare. Latinitatea limbii române este un fapt notoriu și unanim acceptat de către specialiștii autentici, dar voci sporadice despre „balcanitatea” sa „slavă”, despre caracterul său „prolix” și „mixt”, despre „latinizarea” sa târzie etc. se mai aud și astăzi. De aceea, nu este de prisos să se repete uneori vechi argumente, fortificate cu mărturii noi, prin care adevărul (relativ, atât cât este el accesibil specialistului) să iasă la lumină.

¹ Aeneae Sylvii Picolominei postea Pii II Papae *Opera Geographica et Historica*, Helmstadii, MDCIC, p. 228. Fragment în limba latină și română la Maria Holban (volum îngrijit), *Călători străini despre Țările Române*, vol. I, București, 1968, p. 471-474; ² Nicolaus Olahus, *Hungaria sive de originibus gentis, regionis, situ, divisionis, habitu atque opportunitatibus*, ediție de Adam Francisc Koller, Viena, 1763, p. 59-60. Cea mai bună traducere românească în lucrarea *Umanistul Nicolaus Olahus (Nicolae Românu)* (1493-1568) *Texte alese*, ediție de I. S. Firu și Corneliu Albu, București, 1968, p. 120; ³ Nicolaus Olahus, *op. cit.*, p. 62; ⁴ *Lingua itala sed aliquanto contractiore*. Vezi Michael Bocignoli, *Epistola ad Gerardum Planiam* (1524), în Maria Holban (volum îngrijit), *op. cit.*, p. 176. ⁵ Georg Reicherstorffer, *Chorographia Transilvaniae quae Dacia olim appellata aliarumque provinciarum et regionum succincta descriptio et explicatio*, Viena, 1550, în Maria Holban (volum îngrijit), *op. cit.*, p. 210; ⁶ Tranquillo Andronico, *De rebus in Hungaria gestis ab Illustrissimo et Magnifico Ludovico Gritti deque eius obitu epistola*, în Maria Holban (volum îngrijit), *op. cit.*, p. 247; ⁷ Felix Petancius, *De itineribus*, în Andreas Veress, *Acta et Epistolae relationum Transylvaniae Hungariaeque cum Moldavia et Valachia*, vol. I (1468-1540), Budapest, 1914, p. 110-111; ⁸ Sebastian Münster, *Cosmographia*, Basel, 1550, p. 917; fragmente în latină și română la Maria Holban (volum îngrijit), *op. cit.*, p. 507, respectiv p. 502; ⁹ *Ibidem*, p. 919. La Maria Holban, în volumul îngrijit citat, textul latin se află la p. 508, iar traducerea românească la p. 504; ¹⁰ Antonius Bonfinius, *Rerum Ungaricarum decades quatuor cum dimidia*, ediție de J. Sambucus, Basel, 1568, p. 304, p. 542. Maria Holban (volum îngrijit), *op. cit.*, p. 482-483; ¹¹ Mihai Dăncuș, Adinel Ciprian Dincă, Andreea Mârza, Ioan-Aurel Pop (coordonator și coautor), *Diplome maramureșene din secolele XVI-XVIII, provenite din colecția lui Ioan Mihalyi de Apșa*, București, 2010, 448 p. și anexe; ¹² *Ibidem*, p. 300-302, nr. 285; ¹³ *Ibidem*, p. 289-292, nr. 280; ¹⁴ Nume probabil corupt din Mariș. Vezi Joódy Pál, *Máramoros vármegye 1749-1769. évi nemeség vizsgálatá*, Máramarossziget (Sighetu Marmăției), 1943, p. 130-133; ¹⁵ Din zona pasului Prislop izvorăște râul Bistrița Aurie, care-și continuă cursul spre Cărlibaba, coborând astfel în Țara de Sus a Moldovei (denumită târziu Bucovina). De aceea, „Piuța” ar putea proveni de la “Bistrița”. Pe de altă parte, nu departe de Borșa, spre nord, între Ruscova și Poienile de sub Munte, se afla satul Repede; ¹⁶ Radu Popa, *La începuturile Evului Mediu românesc. Țara Hațegului*, București, 1988, p. 164; I.-A. Pop, *Aducăturile cneziale și nobiliare (boierești) din Transilvania în secolele XIV-XVI*, Cluj-Napoca, 1991, passim; idem, “Din mâinile valahilor schismatici...” *Români și puterea în Regatul Ungariei medievale (secolele XIII-XIV)*, București, 2011, passim; ¹⁷ Șerban Papacostea, *Geneza statului în Evul Mediu românesc. Studii critice*, ediție adăugită, București, 1999, p. 239-248.